

BRONZOVÝ MEČ Z OKOLIA ZLATÝCH MORAVIEC

ETELA STUDENÍKOVÁ

Do zbierok SNM – Archeologického múzea v Bratislave získal v roku 1984 Dr. Š. Holčík, CSc., bronzový meč s odlomeným hrotom čepele (inv. č. AP 34 271). Meč bol po dlhý roky vo vlastníctve notára v Zlatých Moravciach. Dedička pôvodného majiteľa meča pri jeho predaji uviedla, že sa našiel spolu s dvoma neporušenými „podobnými mečmi“ pri orbe v blízkosti Zlatých Moraviec pred rokom 1948. Pri opätovnej snahe získať prípadné ďalšie informácie o náleze meča, resp. mečov, poskytla predávajúca v roku 1998 odlišné údaje. Podľa nich ďalšie dva meče neboli pravé a už dávnejšie sa vyviezli do zahraničia.¹

Opis

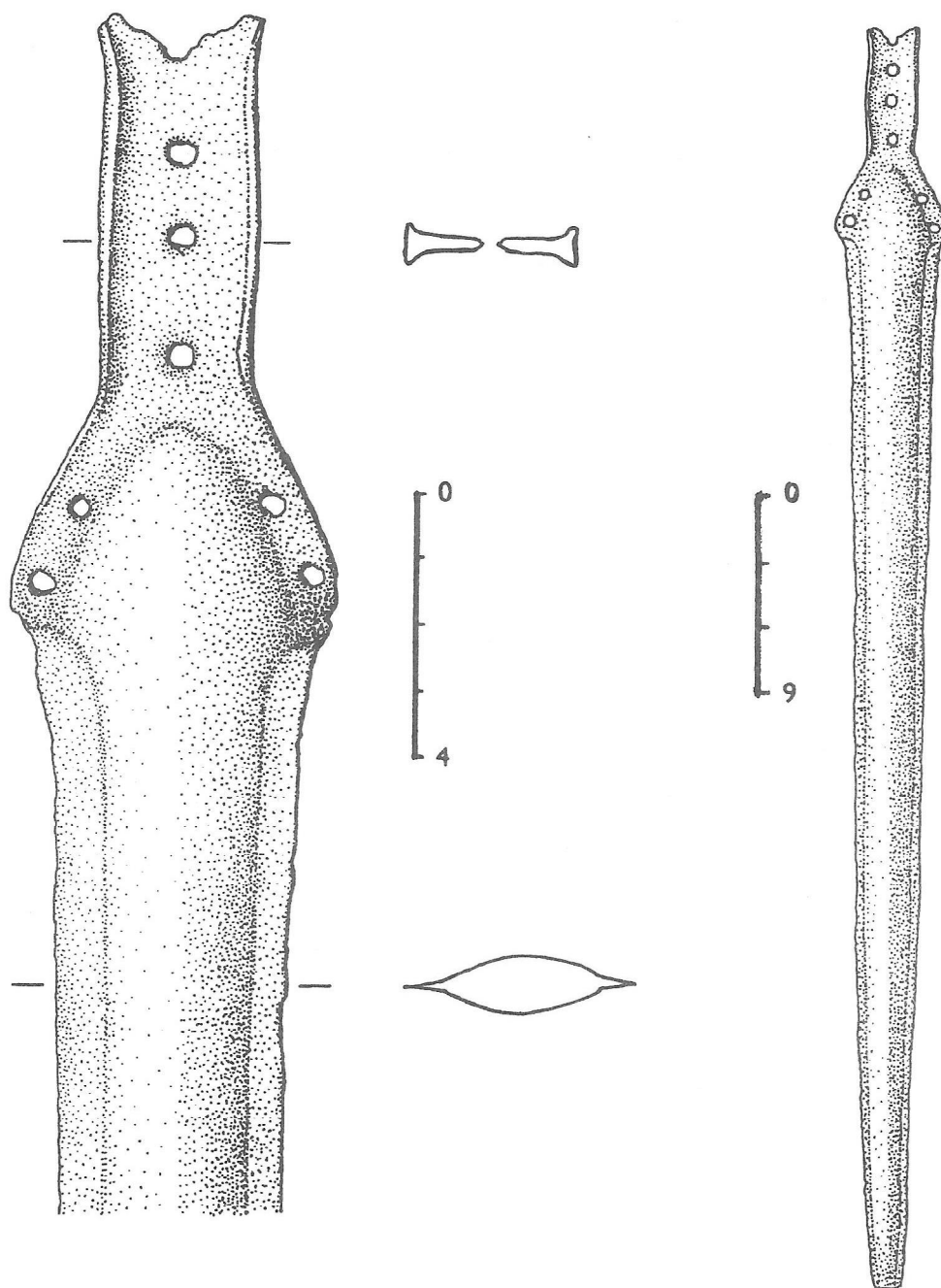
Bronzový, dlhý štíhly meč s odlomeným hrotom čepele (novší lom so stopami po recentnej oprave). Tmavozelená patina, miestami so svetlozelenými koróznymi plochami. V hornej tretine čepele nepravidelná čiernosivá plocha. Zlatohnedá farba kovového materiálu. Okrem odlomených koncov rukoväte, čiastočne korodovaného ostria je meč porušený na jednej strane stredového rebra, kde sa nachádzajú početné priečne jemné ryhy (stopy po orbe?). Celková dĺžka asi 63,5 cm, zachovaná dĺžka 58 cm, hmotnosť 679,75 g.

Rukoväť. Pomerne krátka jazykovitá rukoväť s pôvodne hrotitými (odlomenými), oblúkovite roztvorenými koncami. Driek v strede výšky mierne oblúkovite rozšírený. Celková dĺžka 5,7 cm. Okrajová lišta dosahuje maximálne 0,8 cm výšky, smerom ku koncovým hrotom sa znižuje. V hornej časti záštity sa postupne stráca (0,15–0,20 cm). Tri otvory pre nity, stredný v mieste maximálnej šírky rukoväte (priemer 0,5–0,6 cm). Existencia štvrtého otvoru v hornej časti neistá.

Záštitá pomerne úzka, plecía štíhle, nevyklenuté, trojuholníkovitého tvaru. Popri vnútornom okraji krídlielok záštity dve dvojice otvorov pre nity (\varnothing 0,3–0,4 cm). Vysoký, trojuholníkovitý výrez záštity, so zaobleným hrotom. Výška záštity 3,6 cm, max. šírka krídlielok záštity 0,85 cm, max. šírka záštity 4,9 cm (na jednej strane skorodovaná).

Čepeľ. Dlhá štíhla, pri koreni pod záštitou rozšírená. V hornej časti výrezu záštity je výrazne odsadená (hrúbka 0,9 cm). Široké, vypuklé stredové rebro šošovicovitého prierezu je odsadené od paralelne prebiehajúceho pomerne úzkeho ostria nevýraznou líniou. Ostrie porušené koróziou, najrozsiahléjšie pri koreni a hrote. Pôvodná dĺžka čepele asi 54,2 cm (obr. 1).

Exemplár zo Zlatých Moraviec vykazuje spoločné typologické znaky s mečmi tzv. obecného typu s jazykovitou rukoväťou, ktoré sa označujú ako IIa (Sprockhoff 1931, 13 a n.) a neskôr pod názvom typ Nenzingen ich podrobnejšie analyzoval J. D. Cowen (1955, 63 a n., obr. 2). P. Schauer pre exempláre tohto, v Európe zvlášť rozšíreného typu zbrane, z Rakúska, južného Nemecka a Švajčiarska zaviedol označenie typ Reutlingen, v rámci ktorého rozlíšil ďalšie varianty (1971, 132 a n.). Pre meče s jazykovitou rukoväťou z územia Maďarska, ktoré zodpovedajú stredoeurópskym typom Nenzingen (podľa J. D. Cowena), resp. Reutlingen (podľa P. Schauera), použil na základe početného a variabilného súboru špecifickú terminológiu vo svojej monografii T. Kemenczei (1988, 53 a n.). Podľa niektorých typologických detailov exempláre z bohatého nálezového fondu v Sedmohradsku, s najväčšou zistenou koncentráciou na území Rumunska, rozdelil T. Bader základný typ Reutlingen do siedmich variantov

Obr. 1. Bronzový meč z okolia Zlatých Moraviec

(1991, 86–100). Dĺžka celých mečov sa pohybuje v rozmedzí od 57 cm do 69 cm. V západnejších častiach strednej Európy dosahujú niektoré meče celkovú dĺžku až 76 cm. V Karpatskej kotline prevažujú kratšie meče s priemernou dĺžkou okolo 60 cm. Meče s jazykovitou rukoväťou typu Reutlingen reprezentujú už typickú sečnú zbraň.

V slovenskom nálezovom fonde má meč zo Zlatých Moraviec iba niekoľko bližších analógií. V prvom rade k nim možno zaradiť ojedinelý nález meča z Dolnej Mičinej (Kemenczei 1987, obr. 2:3), meč z depotu (?) vo východoslovenskom Slanci a jeden exemplár vybagrovaný z Váhu pri Trenčíne (Novotná 1970b, 117, tab. 27:9; Novák 1975, tab. 15:101–102). Podľa tvaru a rozpätia záštity, ako aj stvárnenia čepele podobnosť zisťujeme aj v prípade ďalšieho ojedinelého nálezu, a to vo fragmente deformovaného meča s odlomenou rukoväťou, ktorý sa našiel východne od Sládkovičova (Novák 1975, tab. 15:100). Napriek tomu, že uvedené exempláre zo Slovenska, okrem meča zo Slanca, sú bez sprievodného inventára, možno ohraničiť dobu ich používania od začiatku včasných do konca starších popolnicových polí na základe subregionálneho charakteru reutlingenských mečov. Východiskom pre stanovenie presnejšieho datovania nálezov zo Slovenska je predovšetkým vo fragmentoch zachovaný meč, ktorý bol súčasťou výbavy žiarového hrobu II mohyly v Čake (Točík – Paulík 1960, obr. 14:2). Pôsobením žiaru sa síce porušila jeho záštita a časť čepele je takisto čiastočne zdeformovaná, ale podľa rekonštruovanej celkovej dĺžky (asi 61 cm), tvaru a prierezu čepele a najmä typických znakov stvárnenia zachovanej hornej tretiny rukoväte ho môžeme s veľkou pravdepodobnosťou považovať za niektorý z variantov mečov typu Reutlingen.² Meč z Čaky je do určitej miery smerodajný aj pokiaľ ide o kultúrne zaradenie tých exemplárov, ktoré sa našli na území osídlenom nositeľmi kultúry Čaka na juhozápadnom Slovensku. Za jeden z najdôležitejších oporných bodov pri bližšom chronologickom vymedzení používania reutlingenských mečov na území západného Slovenska možno považovať sprievodné nálezy exemplárov z depotu 3 v Gemeri, podľa ktorých pomenoval P. Schauer jeden z variantov typu Reutlingen (1971, 139–140; Hampel 1886, tab. 115:1–3),³ i keď pochádzajú z kultúrne odlišného prostredia.

Zvlášť priliehavé paralely k nálezom zo Zlatých Moraviec sa vyskytujú medzi početnou skupinou mečov typu C, variant 1 v Maďarsku. Spomedzi nich je kvôli viacerým podobným detailom potrebné spomenúť dva meče vyzdvihnuté z Dunaja (Ostrihom, Dunaújváros), ďalej dva spomedzi troch mečov z hromadného nálezom lokalizovaného do okolia Sárospataku, ako i tie exempláre, ktoré sú súčasťou severovýchodomadžarského depotu vo Viss (Kemenczei 1988, tab. 27:255–256; 28:264, 266; 29:272–274). Medzi početnými sedmohradskými nálezmi mečov s jazykovitou rukoväťou zisťujeme typologicky blízke tvary v rámci tých exemplárov, ktoré sú zaradené do variantu Guşteriţa, tak ako ho vyčlenil T. Bader (1991, 91 a n., tab. 20: 185–188; 21:190–191).

Je celkom pochopiteľné, že ani medzi klasickými mečmi typu Reutlingen zo západnej časti strednej Európy nechýbajú také exempláre, ktoré sú vo viacerých základných detailoch porovnateľné s nálezom zo Zlatých Moraviec. Ide napr. o meč zo Staffelsteinu a z Vilshofenu v Bavorsku (Schauer 1971, tab. 60:409; 153:404 A). Zvláštnu pozornosť si zaslúži neúplný meč, ktorý sa pravdepodobne našiel v žiarovom hrobe v dolnorakúskom Wolfstahle a P. Schauer ho priradil k svojmu variantu Bruck (tamtiež, 142–143, tab. 63:431). Okrem toho, že stvárnenie jeho záštity je takmer identické s tvarom záštity pertraktovaného exemplára, vzhľadom na geografickú polohu lokality nie je vylúčené, že mohlo ísť o žiarový hrob čakanskej kultúry. Nezanedbateľný počet mečov s jazykovitou rukoväťou typu Reutlingen (ale aj iných typov), ktoré sa našli na území Transdanubie, bol deponovaný v riekach (Dunaj, Rába). Častý výskyt mečov vo vodných tokoch, jazerách a v bažinách je v úplnom súlade s celkovou tendenciou na takmer celom rozsiahlom priestore ich rozšírenia, ale predovšetkým na území strednej a severnej Európy. Težaurovanie mečov a ostatných militárií, ako aj iných vzácnych predmetov, prípadne živočíchov a potravín formou „ponorenia“ či ukrytia do „večných

hlbín“ je všeobecne praktikovaným a jedným z najrozšírenejších spôsobov obetovania v praveku. Vlastnej interpretácii tohto aktu na pozadí súdobých náboženských predstáv je venovaná rozsiahla literatúra, ale napriek tomu problém patrí k širokému okruhu nevyriešených problémov archeologického bádania.

Úplne novým fenoménom, ktorý sa objavuje od začiatku vývoja popolnicových polí, je prítomnosť celých mečov popri fragmentoch v hromadných nálezoch, a to bez ohľadu na ich charakter. Súčasne je zaznamenaný aj výskyt depotov, ktoré pozostávali výhradne z mečov. Tento nový prvok v tezaurovaní našiel od počiatku široké uplatnenie, a to ako v zadunajskej časti Maďarska, napr. na lokalitách okolo Balatonu (Sióagárd, Pamuk, Szentgáloskér), tak aj v severnom Maďarsku a v Potisí (Kemenczei 1988, 55–56). Z územia Sedmohradska uvádza T. Bader dokonca až 88 mečov a ich fragmentov, ktoré boli súčasťou hromadných nálezov (1991, 99). Varianty mečov typu Reutlingen, ako i ďalšie typy patria k obvyklej súčasťi depotov pilinskej kultúry na Slovensku. Okrem už vyššie spomínaného depotu z Gemera je napr. reutlingenský meč variantu Genf zastúpený v hromadnom náleze z Rimavskej Soboty, ktorý o. i. obsahoval ešte dva meče typu Annenheim, meč typu Rixheim, lokálny variant meča typu Riegsee s plnou rukoväťou, dvojramenné čakany, salgótarjanske kruhy, veľké závesky, fragment plechového diadému typu Vácszentlászló a i. (Hampel 1886, tab. 112–113). Depoty z Gemera a Rimavskej Soboty patria do včasných popolnicových polí, do horizontu Oždany, resp. Ópályi, ktoré sú súčasné so stupňom BD.

Meče typu C 1 z územia severovýchodného Maďarska súvisia prevažne takisto s depotmi horizontu Ópályi, ale niektoré patria do nasledujúceho horizontu Kisapáti, v ktorom sa podľa T. Kemenczeiho končí ich výroba a používanie (1988, 55–56). Prvé meče sedmohradského variantu Gušterița spája T. Bader s prvým karpatským horizontom depotov Uriu-Domanegți, ktorý je synchronizovateľný s horizontom Ópályi, ale ťažisko ich frekvencie kladie až do nasledujúceho horizontu depotov Cincu-Suseni (1991, 99–100).

Meče s jazykovitou rukoväťou, ktoré sa našli na území východne od Dunaja, ani v jednom prípade neboli súčasťou hrobovej výbavy. Táto skutočnosť azda súvisela s regionálnymi náboženskými predstavami a pohrebnými zvyklosťami, ktoré boli zaužívané v prostredí kultúr tzv. juhovýchodných popolnicových polí už od konca strednej bronzovej doby. Rozdielny charakter náboženských a eschatologických predstáv v porovnaní so stredodunajskými a severoalpškými kultúrami popolnicových polí sa presvedčivo premietol napríklad i do pohrebného rítu pilinskej kultúry. Zatiaľ čo neobyčajne rozsiahla a vyspelá produkcia bronzov sa prejavila v náplni početných depotov, obsahujúcich často aj predmety „prestížneho“ charakteru, súdobá výbava hrobov bola zjavne „ochudobnená“ a nepredstavovala adekvátny odraz skutočného bohatstva nositeľov pilinskej kultúry (Novotná 1996, 488 a n.). Ani v rámci pilinskej oikumeny však kategória „bohatých“ hrobov nie je pojmom celkom neznámym (Furmánek 1996, 131), i keď sa zdá výnimočným.

Do náplne včasných (horizont Riegsee/Griesingen/Baierdorf) a starších (horizont Hart/Grossmugl) popolnicových polí sú datované aj rakúske, západonemecké a švajčiarske varianty mečov s jazykovitou rukoväťou typu Reutlingen (Schauer 1971, 135). Na rozdiel od východokarpatskej oblasti, v skupinách popolnicových polí stredodunajskej, severoalpskej a porýnsko-švajčiarskej oblasti rôzne typy mečov, či už s jazykovitou, alebo plnou rukoväťou, sú zastúpené v takých hrobových celkoch, v ktorých boli pochovaní jedinci s „nadštandardnou“ výbavou (Reutlingen hr. IV, XII; Hart an der Alz; Baierdorf; Milavče a i.).

Na území juhozápadného Slovenska spolu s príslušnou časťou Zadunajska, Burgenlandu a Dolného Rakúska, podobne ako v kultúrach popolnicových polí severne od Álp, pohrebný rítus v období včasných popolnicových polí nadväzuje na stredobronzové mohylové tradície. Zvyk ukladať do hrobov význačnejších jedincov čakanskej kultúry pod mohylami rôzne militárie nadväzuje na predchádzajúce mohylové tradície, avšak obohatené o nové formy. Samotné meče s jazykovitou rukoväťou patria medzi najtypickejšie zbrane vo výbave hrobov „elit-

nej“ vrstvy čakanskej kultúry (Mosonszolnok, Csabrendek, Bakonyjácó – mohyla VI, hrob 2, Bakonyszűcs-Százhalom, Wolfstahl, Čaka – hroby II a IV, Siegendorf, Zurndorf: Hampel 1892, tab. 132: 8–9, 187:1, 3; Mozsolics 1985, 90; Schauer 1971, tab. 63:431; Jankovits 1992, obr. 62:4; Točík – Paulík 1960, obr. 14:2; Paulík 1963, obr. 9: 2–4; Kaus 1975; Helgert 1995, tab. 11B:4). Uvedené hrobové celky sa časovo dajú synchronizovať s vyššie spomenutými zadunajskými hromadnými nálezmi bronzov, v ktorých sú meče typu C 1 (prípadne C 2–3) zastúpené.

Nález meča (mečov) z okolia Zlatých Moraviec môžeme s veľkou pravdepodobnosťou časovo zaradiť na úroveň horizontu Riegsee/Baierdorf/Ópályi, resp. Ožďany a prípadne nasledujúceho horizontu depotov Kisapáti alebo Kurd, t. j. do Reineckeého stupňa BD, alebo na prelom stupňov BD/HaA 1.

Lokalita Zlaté Moravce a od nej na juh položené územia v období včasných popolnicových polí patrili k sídelnej oblasti stredodunajských popolnicových polí – čakanskej kultúre. Ich bezprostredné severné susedstvo však v tomto časovom úseku predstavovalo už hraničnú – zmiešanú zónu so severným – lužickým kultúrnym okruhom. Na sever od Zlatých Moraviec je čakanské osídlenie doložené na sídlisku v Machulinciach keramickým materiálom zberového charakteru (Paulík 1963, 41; Veliačik 1996, 509, obr. 1:43). V priebehu vývoja mladších popolnicových polí sa región v okolí Zlatých Moraviec z hľadiska osídľovacieho procesu stal dôležitým priestorom, na ktorom sa zisťuje spoločný výskyt materiálnej kultúry severných a vnútrokarpatských popolnicových polí na jednej lokalite (Kujovský 1982, 142 a n.).

Aj keď meč (meče?) pochádza z územia, ktoré v období vývoja včasných a na začiatku starších popolnicových polí bolo osídlené nositeľmi čakanskej kultúry (Veliačik 1996, obr. 1), otázka určenia kultúrnej príslušnosti samotného nálezu je diskutabilná. Rôzne varianty jazykovitých mečov typu Reutlingen sa v karpatsko-podunajskej oblasti vyrábali ako v zadunajských, tak aj pilinských produkčných centrách (Schauer 1971, 136; Kemenczei 1988, 56, tab. 46:407). Obidve pritom mohli zohrávať aktívnu úlohu pri zabezpečovaní potrieb pre čakanskú „bojovnícku“ elitu. Pokiaľ ide o zadunajské a burgenlandské hrobové nálezy mečov, prípadne ojedinelé nálezy z obdobia včasných popolnicových polí, do úvahy prichádzajú tradičné výrobné centrá v Zadunajsku. V týchto centrách sa všeobecne predpokladá aj produkcia starších typov mečov s jazykovitou rukoväťou, ako typy Sprockhoff Ia (Cowen 1955, 60; Kemenczei 1988, 46, 50; Kemenczei 1989, 222). S produkciou reutlingenských mečov rôznych variantov v súlade s ich geografickým rozšírením a subregionálnym charakterom sa počíta vo viacerých európskych regiónoch. V prípade exemplára zo Zlatých Moraviec do úvahy prichádzajú taktiež tradičné zadunajské centrá výroby. Na druhej strane však nemôžeme úplne vylúčiť ani možnosť, že bol vyrobený v geograficky nie príliš vzdialenej a mimoriadne rozvinutej pilinskej oblasti s priamo doloženou produkciou na sídliskách (Furmánek 1983, 87 a n.). Pilinské kovolejárne dielne niektorými svojimi typickými produktmi preukázateľne zásobovali aj svoje severné – lužické susedstvo už v priebehu včasných popolnicových polí (Novotná 1996, 486).

Hromadné nálezy bronzov na území rozšírenia čakanskej kultúry na juhozápadnom Slovensku nepredstavujú bežnú kategóriu pamiatok. Aj keď podľa pôvodnej informácie bol meč zo Zlatých Moraviec súčasťou hromadného nálezu mečov (porovnaj pozn. 1), doterajšie poznatky o tezaurácii bronzov na území rozšírenia čakanskej kultúry nás skôr nabádajú prikloniť sa k novej verzii o ojedinelom náleze. V odbornej literatúre sa za čakanské považujú iba dva hromadné nálezy zo Slovenska: Beša a Levice (Furmánek – Veliačik – Vladár 1991, 125). V severozápadnej časti Zadunajska je ich počet vyšší, ale k depotom sa zaraďuje aj nálezový súbor z Koroncó (Mithay 1942, tab. 18; Kemenczei 1989, obr. 12:1–4, 7). Podľa môjho názoru klasifikácia bronzových predmetov z Koroncó ako depotu je viac ako diskutabilná, už i s ohľadom na jeho skladbu, ktorá zodpovedá klasickej výbave bojovníckych hrobov čakanskej kultúry: peschierska dýka s hribovým ukončením rukoväte, sekerka so stredovými

lalkmi, hrot kopije s obojstranne vykrojeným ostrím a meč s jazykovitou rukoväťou (typ C 2 podľa T. Kemenczeiho).⁴ Mimoriadne početný hromadný nález z roku 1871 z Beše sa podľa popisu J. Hampela (1892, 10–12) rozobral do niekoľkých zbierok. Existujú však indicie, ktoré naznačujú, že nešlo o jeden nálezový celok. V prípade, že sa potvrdia, jeho vypovedacia schopnosť, vrátane kultúrneho zaradenia, presnejšieho datovania a prípadného určenia proveniencie výrobkov, je do istej miery obmedzená. Veľká časť predmetov však nepochybne patrí do starších popolnicových polí. Z depotu v Lvciciach sa zachránila pravdepodobne iba časť jeho pôvodného obsahu (Hampel 1892, 76; 1896, 57). Podľa M. Novotnej patrí do horizontu depotov Kisapáti (1970b, 46 a n.). Obe dva spomínané depoty obsahovali okrem celých predmetov aj ich fragmenty a bronzovinu, čo dovoľuje zaradiť ich medzi tzv. kovoletárske depoty. Skladba nálezov v nich čiastočne zodpovedá tým zadunajským hromadným nálezom, v ktorých boli zastúpené niektoré z variantov reutlingenských mečov a ktoré A. Mozsolics zaraďuje do svojho horizontu Kurd alebo stupňa B Vb (1985, 14 a n.).

Lokalizácia nálezu meča do tesného susedstva s oblasťou osídlenou lužickou kultúrou, resp. do hraničnej – zmiešanej zóny evokuje ďalšie otázky, ktoré súvisia s dôvodmi vlastného „ukrytia“ tejto prestížnej zbrane na hranici dvoch kultúrne odlišných komunít. Doklady „pokojného spoluzitia“ alebo aspoň vzájomného tolerovania sú preukázateľné na celom území dotykovej, zmiešanej zóny od stredného Považia na západe (Studeníková – Paulík 1983, 173) až po Pohronie na východe (Veliačik 1996, 504). Navyše dá sa predpokladať, že niektoré sídelné jednotky na okolí Zlatých Moraviec mohli garantovať bezpečnosť, a teda aj prechodnosť predpokladanej pravekej komunikačnej trasy, ktorá viedla povodím rieky Žitavy na sever do lužickej sídelnej oblasti. Po nej sa meče reutlingenského typu, ako dokladá už spomínaný exemplár z Dolnej Mičinej, ale aj ďalšie predmety, mohli niektorou z foriem pravekého obchodu alebo darom dostávať na sever.

POZNÁMKY

¹ Pokiaľ ide o „veľkú podobnosť“ nezvestných mečov s pertraktovaným exemplárom, ktorú pri predaji v roku 1984 uvádzala predávajúca, nevylučujeme úplne, že mohlo ísť tiež o meče s jazykovitou rukoväťou, príp. aj depot. Pri pokuse o získanie ďalších údajov o náleze v roku 1998 zmenila pôvodná majiteľka predchádzajúce informácie o nálezových okolnostiach a nálezoch. Podľa tejto verzie ďalšie dva meče údajne neboli praveké a vyviezli sa do zahraničia.

² Zlomky meča s jazykovitou rukoväťou zo žiarového hrobu IV sú natoľko zdeformované, že sa typologicky nedajú presnejšie identifikovať (Paulík 1963, obr. 9:2–4).

³ Meč pochádzajú najskôr z depotu, ktorý sa našiel v roku 1882 (č. 3), ktoré sa neskôr pomiešali (Schauer 1971, 140 – tam uvedená staršia literatúra).

⁴ Z lokality pochádza okrem súboru bronzov, ktoré sú medzičasom nezvestné, päť žiarových hrobov s keramikou starobylého – predčakanského (neskoromohylového) rázu, čo ostatne tiež podporuje tézu o hrobovom celku. Porovnaj S. Mithay 1942.

LITERATÚRA

- BADER, T. 1991: Die Schwerter in Rumänien. PBF IV/8. Stuttgart.
- COWEN, J. D. 1955: Eine Einführung in die Geschichte der bronzenen Griffzungenschwerter in Süddeutschland und den angrenzenden Gebieten. 36. BerRGK, s. 52–155.
- FURMÁNEK V. 1983: Odlévací formy ze sídliště piliňské kultury v Radzovicích. ŠZ AÚ SAV, 20, s. 87–97.
- FURMÁNEK, V. 1996: Urnfield Age in Danube Basin. In: The Bronze Age in Europe and the Mediterranean. XIII. Congrès UISPP. Forlì, s. 127–149.
- FURMÁNEK, V. – VELIAČIK, L. – VLADÁR, J. 1991: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava.
- HAMPEL, J. 1886, 1892, 1896: A bronzkor emlékei Magyarhonban, I–III. Budapest.
- HELGERT, H. 1995: Grabfunde der Čaka-Kultur (BD/HaA 1 – Übergangsperiode) aus Zurndorf, p.B. Neusiedl am See, Burgenland. Ein Beitrag zur weiblichen Totenbrauch. ArchA, 79, s. 197–248.
- JANKOVITS, K. 1992: Spätbronzezeitliche Hügelgräber von Bakonyjákó. AA, 44, s. 261–343.
- KAUS, K. 1975: Das Kriegergrab von Siegendorf. Sonderdruck aus d. Festschrift. Siegendorf.
- KEMENCZEI, T. 1987: Zu den Beziehungen der Slowakisch-Ungarischen spätbronzezeitlichen Kulturen im

- Lichte der Schwertfunde. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symp. Liblice 1985. Praha, s. 335–353.
- KEMENCZEI, T. 1988: Die Schwerter in Ungarn I. PBF IV/6. München.
- KEMENCZEI, T. 1989: Der ungarische Donauraum und seine Beziehungen am Ende der Hügelgräber-Bronzezeit. In: Beiträge zur mitteleuropäischen Bronzezeit. Berlin – Nitra, s. 207–228.
- KUJOVSKÝ, R. 1982: Lužické pohrebisko v Zlatých Moravciach-Kňaziciach. AVANS v roku 1982, s. 142–143.
- MITHAY, S. 1942: Bronzkori kultúrák Győr környékén. Győr története I. Győr.
- MOZSOLICS, A. 1985: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhoriz. von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest.
- NOVÁK, P. 1975: Die Schwerter in der Tschechoslowakei I. PBF IV/4. München.
- NOVOTNÁ, M. 1970a: Die Äxte und Beile in der Slowakei. PBF IX/3. München.
- NOVOTNÁ, M. 1970b: Die Bronzehortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit. Bratislava.
- NOVOTNÁ, M. 1996: Bemerkungen zu den Bronzedeponierungen in der Slowakei. In: Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in d. jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Regensburg, s. 481–495.
- PAULÍK, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. SIA, 11, s. 269–332.
- ROMSAUER, P. – VELIAČIK, L. 1994: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku. Katalóg. Nitra.
- SCHAUER, P. 1971: Die Schwerter in Süddeutschland, Österreich und Schweiz I. PBF IV/2. München.
- SPROCKHOFF, E. 1931: Die germanischen Griffzungenschwerter. RGF 5, Berlin.
- STUDENÍKOVÁ, E. – PAULÍK, J. 1983: Osada z doby bronzovej v Pobedime. Bratislava.
- TOČÍK, A. – PAULÍK, J. 1960: Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950–51. SIA, 8, s. 59–124.
- VELIAČIK, L. 1996: Zur Frage der Kontaktzone d. Besiedlung d. Lausitzer u. Mitteldanubischen Urnenfelder in der Westslowakei. In: Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedłowi. Kraków, s. 503–512.

EIN SCHWERTFUND AUS DER UMGEBUNG VON ZLATÉ MORAVCE

Etela Studeníková

1984 gelangte in die Sammlungen des Archäologischen Museums SNM in Bratislava ein bronzenes Griffzungenschwert, das angeblich in der Umgebung von Zlaté Moravce gefunden worden war.

Beschreibung:

Bronzenes Griffzungenschwert mit einer Gesamtlänge von 63,5 cm. Die sanft gebauchte Griffzunge hat drei Nietlöcher. Das Zungenende biegt hörnerförmig aus. Das schmale, flügelartige Heft mit schwach gebogenen, fallenden Schultern und je zwei Pflocknieten. Die nahezu paralleleseitige Klinge hat linsenförmigen Querschnitt mit aufgesetztem Mittelwulst. Den Mittelwulst begleitet seitlich je eine gravierte Kille. Abb. 1.

Das Schwert aus Zlaté Moravce weist gemeinsame typologische Merkmale mit den Griffzungenschwerten des sog. gewöhnlichen Typs auf, die als Typ IIa bezeichnet werden (Sprockhoff 1931, 13 ff.) und später unter der Bezeichnung Typ Nenzingen von J. D. Cowen genauer analysiert wurden (1955, 63 ff., Abb. 2). P. Schauer führte für Exemplare dieses in Europa besonders verbreiteten Waffentyps aus Österreich, Süddeutschland und der Schweiz die Bezeichnung Typ Reutlingen ein, in deren Rahmen er weitere Varianten unterschied (1971, 132 ff.) Für die Griffzungenschwerter vom Gebiet Ungarns, die den mitteleuropäischen Typen Nenzingen entsprechen (nach J. D. Cowen) bzw. Reutlingen (nach P. Schauer), verwendete T. Kemenczei aufgrund des zahlreichen und variablen Ensembles eine spezifische Terminologie (1988, 53 ff.).

Im Fundbestand vom Gebiet der Slowakei hat das Schwert aus Zlaté Moravce wenige Analogien. Zu ihnen gehört ein Einzelfund aus Dolná Mičiná (Kemenczei 1987, Abb. 2:3), das Schwert aus dem Depot (?) im ostslowakischen Slanec und das bei Trenčín aus der Waag beim Baggern zutage geförderte Exemplar (Novotná 1970 b, 117, Taf. 27:9; Novák 1975, Taf. 15:101–102). Nach der Form und dem Heftdurchmesser sowie der Gestaltung der Klinge stellen wir eine gewisse Ähnlichkeit im Falle des Einzelragments eines deformierten Schwertes mit abgebrochenem Griff aus Sládkovičovo fest (Novák 1975, Tab. 15:100). Obwohl die erwähnten Analogien aus der Slowakei außer dem Schwert aus Slanec ohne Begleitinventar sind, läßt sich ihre Rahmendatierung von den frühen bis zu den älteren Urnenfeldern allgemein festlegen dank der subregionalen Prägung der Schwerter vom Typ Reutlingen.

Eine Stütze für die präzisere Datierung der slowakischen Schwertfunde ist das in Fragmenten erhaltene Schwert aus dem Brandgrab II aus dem Hügel in Čaka (Točík – Paulík 1960, Abb. 14:2), das eine der Varianten des Schwertes vom Typ Reutlingen ist.

Passende Parallelen zum Fund aus Zlaté Moravce kommen innerhalb der zahlreichen Schwertergruppe vom Typ C, Variante 1 in Ungarn vor. Von diesen sind wegen mehrerer ähnlicher Details zwei in der Donau (Esztergom, Dunaujváros) gefundenen Schwerter vom Typ C zu nennen, ferner zwei von drei Schwertern aus einem Hortfund im Gebiet Sárospatak und auch Exemplare, die Bestandteil des nordostungarischen Depotfundes in Viss sind (Kemenczei 1988, Taf. 27:255–256; 28:264, 266; 29:272–274). Zwischen den siebenbürgischen Funden taucht eine Reihe typologisch naherstehender Formen innerhalb der Exemplare der Variante Guşterita auf (Bader 1991, 91 ff, Taf. 20:185–188; 21:190–191) auf.

Schwerter vom Typ C vom Gebiet Nordostungarns hängen mit dem Depofundhorizont Ópályi zusammen, aber auch mit dem Horizont Kisapáti, wann nach T. Kemenczei ihre Herstellung und Verwendung endet (1988, 55–56). Die ersten Schwerter der siebenbürgischen Variante Guşterita verbindet T. Bader mit dem ersten karpatischen Depotfundhorizont Uriu-Domaneşti, der mit dem Horizont Ópályi synchronisierbar ist, doch verlegt er den Schwerpunkt ihrer Frequenz bis in den Horizont Cincu-Suseni (1991, 99–100). Es ist bemerkenswert, daß die östlich von der Donau gefundenen Griffzungenschwerter kein Bestandteil der Grabausstattung waren.

Verschiedene Typen der Griffzungenschwerter repräsentieren eine der typischen Waffen der Gräber der gesellschaftlichen Oberschicht der Čaka-Kultur z.B. Mosonzołnok, Csabrendek, Bakonyjákó (Hügel VI, Gr. 2), Bakonyzúcs-Százhalom, Wolfsthal, Čaka (Gräber II und IV), Siegendorf, Zurndorf u.a. (Hampel 1892, Taf. 132:8–9, 187:1, 3; Mozsolics 1985, 90; Schauer 1971, Taf. 63:431; Jankovits 1992, Abb. 62:4; Točík – Paulík 1960, Abb. 14:2; Paulík 1963, Abb. 9:2–4; Kaus 1975; Helgert 1995, Taf. 11B:4). Die genannten Grabkomplexe lassen sich mit jenen transdanubischen Bronzehortfunden synchronisieren, in denen Schwerter vom Typ C 1 vertreten sind.

Den Fund von Zlaté Moravce können wir in den Horizont Riegee/Baierdorf/Ópályi bzw. Ožďany beziehungsweise in den folgenden Depotfundhorizont Kisapáti oder Kurd datieren, d.h. in Stufe BD, oder an den Übergang der Stufen BD/HaA 1.

Obwohl das Schwert aus einem Gebiet stammt, das in der frühen bzw. zu Beginn der älteren Urnenfelderzeit von den Trägern der Čaka-Kultur besiedelt war (Veliačík 1996, Abb.1), bleibt die Frage der Bestimmung seiner Kulturzugehörigkeit offen.

Die Lokalisierung des Schwertfundes in die enge Nachbarschaft des durch die Lausitzer Kultur besiedelten Gebietes bzw. in die gemischte Grenz- oder Kontaktzone, evoziert weitere Fragen, die mit Gründen der eigentlichen „Verbergung“ dieser Prestigewaffe an der Grenze zweier kulturell unterschiedlicher Kommunitäten zusammenhängen. Belege für das „friedliche Zusammenleben“ oder zumindest das gegenseitige Tolerieren sind nachweisbar auf dem gesamten Gebiet der Kontaktzone vom mittleren Waagtal im Westen (Studeníková – Paulík 1983, 173) bis ins Grantal im Osten (Veliačík 1996, 504). Überdies kann man annehmen, daß einige Siedlungseinheiten im Gebiet Zlaté Moravce für die Sicherheit und damit auch die Passierbarkeit des angenommenen urzeitlichen Kommunikationskorridors sorgten, der durch das Tal des Flusses Žitava nach Norden in die Lausitzer Siedlungsgebiete führte. Auf ihr konnten die Schwerter des Typs Reutlingen, wie das das bereits erwähnte Exemplar aus Dolná Mičiná belegt, aber auch weitere Gegenstände in einer der Formen des urzeitlichen Handels oder als Geschenk nach Norden gelangt sein.